

Marek Stępień

"Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 1993/1998", Józef Kowalczyk, Płock 2013 : [recenzja]

Warszawskie Studia Pastoralne 19, 332-338

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arcybiskup Józef Kowalczyk, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 1993/1998*, Płock 2013, ss. 349.

Archbishop Józef Kowalczyk, *The Concordat between the Holy See and the Republic of Poland 1993/1998*, Płock 2013, 349 pages.

Arcybiskup Józef Kowalczyk, Metropolita Gnieźnieński, Prymas Polski opublikował pracę dotyczącą konkordatu zawartego w 1993 r. między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską. Dokument wszedł w życie w 1998 r., po uprzedniej ratyfikacji przez układające się strony. Podtytuł prezentowanej pozycji wydawniczej brzmi następująco: *Układ między dwoma podmiotami prawa międzynarodowego na tle kształtowania się relacji pomiędzy Kościołem katolickim i Państwem polskim w okresie I i II Rzeczypospolitej, w warunkach totalitaryzmu i w III Rzeczypospolitej.*

We wstępie Autor wyraził nadzieję, że prezentowana publikacja, zawierająca obszerną dokumentację dotyczącą konkordatu z 1993 r., przybliży „procedurę i cały proces negocjacyjny i ratyfikacyjny obowiązującego konkordatu w naszej Ojczyźnie” (s.7). Arcybiskup wyraził wdzięczność „stronie państwowej i kościelnej za wielki wkład w opracowanie zapisów tej dwustronnej umowy...” (s. 7).

Konstrukcja pracy obejmuje: wstęp (s. 5-7); merytoryczne studium podzielone na dwie części – pierwszą, w której Autor przybliżył Konkordat zawarty między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w 1925 r. i ukazał kształtowanie się relacji między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Kościołem katolickim w latach 1946-1989 (s. 9-62), oraz drugą – poświęconą aktualnie obowiązującemu Konkordatowi zawartemu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską w 1993 r. i ratyfikowanemu w 1998 r. (s. 63-186); zakończenie (s. 187-189); posłowie (s. 190); bibliografię (s. 191-196); aneksy (s. 197-330) oraz indeks osób (s. 331-344).

Merytoryczna zawartość publikacji została zredagowana w sposób chronologiczny. Prymas Polski rozpoczął od omawiania Konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 1925 r. i przedstawił jego losy. Zajął się też relacjami między Polską a Kościołem katolickim od 1946 r. do zmian ustrojowych z 1989 r. Następnie przeszedł do przedstawienia zagadnień z lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, związanych z przygotowaniem Konkordatu z 1993 r.: jego redakcją, podpisaniem i ratyfikacją. Publikacja Metropolity Gnieźnieńskiego jest zwartym, merytorycznym kompendium wiedzy historyczno-prawnej, dotyczącym umów konkordatowych zawartych przez Polskę i Stolicę Apostolską w XX w. Autor ukazał kształtowanie się trudnych relacji między Kościołem katolickim a władzami komunistycznymi w Polsce po drugiej wojnie światowej.

Pierwsza część pracy zatytułowana: *Konkordat zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską w 1925 roku i jego losy. Kształtowanie się relacji między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Kościołem katolickim w latach 1946-1989* została podzielona na cztery rozdziały. Najpierw arcybiskup Kowalczyk ukazał sposób uregulowania stosunków

między Rzeczpospolitą Polską i Stolicą Apostolską na mocy Konkordatu z 10 lutego 1925 r. i w zwięzły sposób przedstawił jego treść. Autor krótko scharakteryzował odbiór społeczny tej umowy międzynarodowej w Polsce oraz przestawił akty wykonawcze umożliwiające jej wejście w życie oraz opisał trudności towarzyszące temu procesowi. Prymas Polski podkreślił, że Konkordat w okresie międzywojennym, mimo pewnych niedoskonałości, spełnił pozytywną rolę w kształtowaniu stosunków między Stolicą Apostolską a Polską. Następnie przedstawił uwarunkowania, które doprowadziły do zerwania Konkordatu uchwałą Rady Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 września 1945 r. Arcybiskup Józef Kowalczyk wykazał, że decyzja władz komunistycznych o jednostronnym zerwaniu umowy była podjęta wbrew prawu międzynarodowemu, a rzekome naruszenie Konkordatu przez Stolicę Apostolską nie miało pokrycia w faktach. W rozdziale drugim pierwszej części publikacji Autor przedstawił relacje między komunistycznymi władzami Polski a Kościołem katolickim od 1946 do 1972 r., podkreślając, że władze komunistyczne zmierzały do ograniczania swobody działania Kościoła katolickiego w Polsce poprzez, między innymi, restrykcyjne akty prawne, które uniemożliwiały właściwe wypełnianie jego misji. Kolejny rozdział tej części poświęcony jest opisowi działań zmierzających do nawiązania oficjalnych relacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Stolicy Apostolskiej w latach 1972-1989. Arcybiskup Kowalczyk zaznaczył, że nawiązanie takich relacji było długotrwałym procesem, który rozpoczął się od nawiązania kontaktów dyplomatycznych po decyzji Biura Politycznego KC PZPR z drugiej połowy 1972 r. o możliwie szybkim rozpoczęciu rozmów dwustronnych. Autor podkreślił, że intencją władz komunistycznych było wówczas porozumienie się ze Stolicą

Apostolską z pominięciem Episkopatu Polski. Cel ten nie został jednak osiągnięty, a zasadniczy wpływ na dalszy rozwój wypadków miał wybór kard. Karola Wojtyły na papieża w październiku 1978 r. W procesie normalizacji stosunków w końcowym okresie sprawowania władzy przez komunistów w Polsce duże znaczenie miało uchwalenie przez Sejm w maju 1989 r. trzech ustaw: – o stosunku państwa do Kościoła katolickiego, – o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, – o ubezpieczeniu społecznym duchownych oraz wcześniejsze przyjęcie przez Komisję Wspólną przedstawicieli Rządu Episkopatu w dniu 4 maja 1988 r., Projektu Konwencji między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Stolicą Apostolską. Autor skupił się na przybliżeniu okoliczności nawiązania stosunków dyplomatycznych między tymi podmiotami, co nastąpiło w drugiej połowie 1989 r. Pierwsza część publikacji stanowi cenny wkład w badanie relacji między Polską a Stolicą Apostolską w okresie międzywojennym i w czasach sprawowania władzy w Polsce przez komunistów.

W tekście wystąpiły drobne błędy, które zasadniczo nie wpływają jednak na pozytywną ocenę prezentowanej publikacji. Należy zauważyć, że tytuł części pierwszej: *Konkordat zawarty między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską w 1925 roku i jego losy. Kształtowanie się relacji między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Kościołem katolickim w latach 1946-1989* i w konsekwencji także tytuł rozdziału drugiego: *Relacje między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Kościołem katolickim w latach 1946-1972*, zostały sformułowane nieprecyzyjnie. Formalnie, do czasu przyjęcia przez komunistów nowej konstytucji w dniu 22 lipca 1952 r., podmiotem prawa międzynarodowego była „Rzeczpospolita Polska”. Dopiero na mocy ustawy konstytucyjnej nazwę tę zmieniono na „Polska Rzeczpospolita Ludowa”. W tekście pierwszej części publika-

cji ta nieścisłość również wielokrotnie się pojawia. Oprócz tego, w przedstawieniu składu Zespołu Roboczego do Spraw Legislacyjnych, powołanego dnia 10 stycznia 1981 r., został umieszczony ze strony kościelnej ks. Jerzy Chmiel, zamiast ks. Jan Chmiel (s. 45). Błędnie podane imię ks. Jana Chmiela znajduje się także w indeksie osób (s. 332).

Drugą część publikacji, składającą się z czterech rozdziałów, Prymas Polski rozpoczął od przedstawienia przygotowań i przebiegu negocjacji oraz ostatecznej redakcji Konkordatu z 1993 r. Autor wskazał, że w kwietniu 1989 r. Jan Paweł II w liście do kard. Józefa Glempa, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski poinformował, iż prace nad projektem konwencji między Stolicą Apostolską a Polską zostaną wstrzymane do czasu przybycia do kraju stałego przedstawiciela Stolicy Apostolskiej. Nuncjusz Apostolski w Polsce rozpoczął pełnienie misji w listopadzie 1989 r., co zbiegło się z nowelizacją Konstytucji PRL z 1952 r., która nastąpiła 29 grudnia 1989 r. Arcybiskup Kowalczyk podkreślił znaczenie nieformalnego zebrania biskupów polskich wchodzących w skład Komisji Mieszanej, które odbyło się 14 lutego 1990 r. W trakcie posiedzenia wypracowano konkluzje dotyczące dalszych negocjacji, które zostały przedstawione, a następnie przyjęte przez Sekretariat Stanu Stolicy Apostolskiej. Prymas Polski przybliżył okoliczności, w jakich prowadzono negocjacje, zredagowano ostateczną wersję Konkordatu i podpisano umowę międzynarodową. Autor określił też treść tej umowy międzynarodowej, wskazując na jej najważniejsze uregulowania. Następnie szczegółowo odniósł się do długotrwałego procesu ratyfikacji Konkordatu po stronie polskiej, zwróciwszy uwagę na jego przyczyny. Wskazano, że po ośmiu miesiącach od podpisania dokumentu Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej jednogłośnie przyjęła projekt ustawy ratyfikacyjnej i skiero-

wała go do Sejmu. Projekt wprowadzono do porządku dziennego posiedzenia odbywającego się na przełomie czerwca i lipca 1994 r. W debacie sejmowej niektórzy posłowie wyrażali wątpliwości, co do zgodności między zapisami Konkordatu a ustawą zasadniczą. W praktyce takie działania uzależniły przyjęcie ustawy ratyfikacyjnej Konkordatu od wejścia w życie nowej konstytucji, co nastąpiło dopiero w 1997 r. Natomiast procedura ratyfikacyjna Konkordatu trwała z przerwami aż do 1998 r. Autor publikacji szczegółowo przedstawił wydarzenia, które dotychczas nie były szerzej znane. Ostatni rozdział drugiej części książki poświęcony jest wymianie dokumentów ratyfikacyjnych i wejściu w życie umowy międzynarodowej.

Duże ułatwienie w korzystaniu z publikacji stanowią obszernie Aneksy, w których arcybiskup Kowalczyk zamieścił trzydzieści trzy dokumenty o zasadniczym znaczeniu dla omawianej w publikacji tematyki. Znalazła się tam, między innymi, treść Konkordatu z dnia 10 lutego 1925 r. – w języku polskim i francuskim, oraz z dnia 28 lipca 1993 r. – w języku polskim i włoskim. Na uwagę zasługuje też Projekt Konwencji między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Stolicą Apostolską z dnia 4 maja 1988 r., zaakceptowany przez Komisję Wspólną przedstawicieli Rządu Episkopatu, oraz procedury negocjacyjnej przyjętej w negocjacjach nad treścią Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, z dnia 29 marca 1993 r. Całość uzupełniona jest indeksem osób oraz zdjęciami aktu podpisania i ratyfikacji Konkordatu.

Podsumowując, można stwierdzić, że publikacja arcybiskupa Józefa Kowalczyka *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 1993/1998* jest bardzo wartościową próbą całościowego, merytorycznego przedstawienia faktograficznego obrazu dwóch umów konkordatowych zawartych przez Stolicę Apostolską i Polskę oraz relacji między Polską

a Kościołem katolickim na przestrzeni prawie osiemdziesięciu lat XX w. Pozycja jest tym cenniejsza, że zawiera niepublikowane dotychczas dokumenty i informacje o wydarzeniach, które dotyczyły procesu negocjacji, podpisywania i ratyfikacji aktualnie obowiązującego Konkordatu zawartego w 1993 r. między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską.

ks. Marek Stępień